

НАСЉЕДНИЧКА ЗАЈЕДНИЦА И ПОСТУПАК ЊЕНЕ ДИОБЕ

РЕЗИМЕ

Насљедничку заједницу чини више универзалних сукцесора оставиоца, а обухвата цјелокупну заоставштину. У нашој правној теорији је спорна правна природа насљедничке заједнице, из чега произилази и питање тренутка њеног настанка. Наиме, дилема се своди на два питања: да ли је насљедничка заједница заједница сувласништва, или је то заједница заједничког власништва, и да ли се правна природа насљедничке заједнице мијења у тренутку правоснажности рјешења о насљеђивању, у односу на правну природу, коју је имала приликом настанка, тј. приликом отварања насљедства (односно у тренутку смрти оставиоца). У вези са одговором на ова питања је и питање њеног развргнућа као једне природне правне појаве, а примјеном правила ванпарничне процедуре.

Анализирајући односе између насљедника унутар насљедничке заједнице, аутор уочава да они много више одговарају правним везама које постоје између сувласника, него између субјеката заједничке својине. Овакви односи се успостављају већ приликом настанка насљедничке заједнице, односно у тренутку смрти оставиоца, тако да се правоснажношћу рјешења о насљеђивању не дира суштински у правну природу насљедничке заједнице.

Кључне ријечи: насљедничка заједница, диоба заједнице, поступак диобе.

1. УВОД

Ријетко се дешава да једног оставиоца наслиједи само један насљедник. У пракси, на заоставштину најчешће претендује више лица, од

¹ Стојана Копања, асистент на предмету Грађанско процесно право, Правни факултет Бања Лука

којих нека могу бити законски, а нека тестаментални наследници. Независно од тога да ли се наследник на наследство позива на основу закона или тестаментa, наследничку заједницу чине сви универзални сукцесори умрлог². Постојање заједнице било које врсте компликује и ограничава овлашћења сваког појединог члана. Али, све док наследничка заједница остварује индивидуалне интересе својих чланова, она ће и опстајати. Иако се она може подијелити мирним путем, тј. споразумом самих заједничара, због ауторитета судске одлуке, они се најчешће обраћају овом државном органу, ради диобе према правилима ванпарничне процедуре.

2. НАСЉЕДНИЧКА ЗАЈЕДНИЦА – ПОЈАМ И ПРАВНА ПРИРОДА

Увијек, када се након смрти оставиоца на мјесту наследника не појављује само једна, већ више особа, сва права и обавезе у вези са имовином која је остала иза оставиоца, умјесто њега сада преузимају наследници. Међутим, оставилац као носилац права и обавеза у вези са имовином је био једно лице, а након његове смрти на његово мјесто ступа више лица-санасљедника. Римско право је проблем множине субјеката који се након смрти оставиоца заједнички појављују као носиоци права и обавеза рјешавало по систему цијепања на аликвотне дијелове, што значи да је сваком поједином санасљеднику припао по онолики аликвотни дио сваког од тих права и сваке од тих обавеза колики одговара величини његовог аликвотног дијела наследног права.

Међутим, многа савремена права као што су њемачко и швајцарско су тај проблем ријешила по систему заједнице санасљедника. По том систему се наслеђена права и обавезе не цијепају на аликвотне дијелове, него се у погледу њих успоставља правна заједница међу сунаследницима. Овом систему прибјегава и наше право. Кад год оставиоца симултано наслиједи неколико особа, међу њима настаје заједница, и то како у погледу права, тако и у погледу обавеза, а да се притом према трећим лицима ништа није промијенило - сада права и обавезе умјесто једној особи (оставиоцу) припадају неколицини (санасљедницима).

² Н. Стојановић, О управљању и располагању наследством у наследничкој заједници, Правни живот, бр. 10/01, Београд, 2001, стр. 173.

По питању правне природе насљедничке заједнице у домаћој литератури постоје бројна схватања. Сва она се свде на дилему: да ли насљедничка заједница има карактер заједнице сувласништва над насљеђеним добрима, или карактер заједнице заједничке својине. Значај дилеме је практичног карактера с обзиром на то да од одговора на ово питање зависи и међусобни однос санасљедника.

Према једном мишљењу, заједница која се отварањем насљедства ствара међу санасљедницима нема карактер класичне сусвојине, већ заједнице са много јачом везом међу насљедницима, која се манифестује кроз правило да насљедници до диобе управљају и располажу насљедством заједнички. Према другом мишљењу, насљедничка заједница је имовинска заједница на коју се примјењују правила о заједничкој својини. Поједини аутори указују да насљедничка заједница има двоструку природу, и да се нити једно од ових схватања не може прихватити тако да се искључује оно друго.

Наиме, с једне стране, до правоснажности рјешења о насљеђивању санасљедници имају правни положај који одговара положају заједничара код заједничке својине, јер се у тренутку делације не зна тачно колика је величина њиховог насљедног дијела. Тек после правоснажности рјешења, правни положај санасљедника одговара правном положају сувласника, јер сваком од њих припада одређени аликвотни дио заоставштине.³ Има и мишљења да је насљедничка заједница у погледу правне природе сложенији облик сусвојине, јер се и прије доношења рјешења о насљеђивању зна да ће сваком од насљедника припасти одређени дио добара, а што ће рјешењем о насљеђивању које има декларативно и ретроактивно дејство бити надкнадно одређено.⁴

Законске одредбе које се односе на насљедничку заједницу одређују да насљедници до диобе заједнички управљају и располажу насљедством (члан 166 ЗН РС⁵). Ова одредба показује опредјељење законодавца ка примјени правила заједничке својине на регулисање правне природе насљедничке заједнице. Али, то што закон у члану 167⁶ у

³ О. Антић, Насљедно право, Београд, 2001, стр. 322.

⁴ Видјети: А. Распор, О насљедничкој заједници, Наша законитост, бр. 4/1967, стр. 313-315.

⁵ Закон о насљеђивању („Службени гласник РС“, број 01/08)

⁶ „Насљедник може прије диобе, или прије правоснажности рјешења о насљеђивању пренијети свој насљедни дио потупно или дјелимично, само на сунасљеднике.“ (став 1); „Уговор насљедника са лицем које није насљедник о уступању насљедног дијела обавезује насљедника само да по извршеној диоби преда свој дио сауговорачу,

исто вријеме насљедницима даје могућност да и прије диобе међу собом слободно, а са трећим лицима са извјесним ограничењима, могу располагати својим насљедним дијелом, упућује на извјесну недосљедност, јер је суштина заједничке својине у томе да удјели два или више лица над истом ствари нису одређени све до диобе, па они њима и не могу слободно располагати у оквирима овог правног режима.

Из наведеног закључујемо да се из анализе законских одредби не може досљедно доћи до одговора на питање о правној природи насљедничке заједнице. Зато би рјешење ове дилеме могло лежати у оквиру општег насљедно-правног логицирања. Наиме, када се у тренутку смрти оставиоца појави више насљедника, свако од њих стиче насљедно право у одређеном аликвотном дијелу. Тај дио у тренутку делације није прецизно одређен, па се тај тренутак одлаже до доношења рјешења о насљеђивању са повратним дејством које ће након правоснажности да оправда чак и располагања добрима из насљедства у корист трећих лица. То што је закон санасљедницима дао право да потпуно слободно међусобно располажу својим насљедним дијеловима, а са трећим лицима до правоснажности рјешења о насљеђивању само са облигационо-правним дејством, чињеница да и сам законодавац користи термин „насљедни дио“, као и одредбе о одговорности санасљедника до висине вриједности насљеђаног дијела заоставштине, иде у прилог тврдњи да је овдје више ријеч о облику сусвојине него о облику заједничке својине.

На основу свега наведеног, може се закључити да је насљедничка заједница, након доношења рјешења о насљеђивању, имовинска заједница са особинама сусвојине, али пошто је располагање аликвотним дијелом насљедства у корист трећих лица могуће једино последице диобе насљедства, ради се о чвршћој вези међу сувласницима него што би то била заједница међу заједничарима, тј. ради се о сусвојини *sui generis*.

3. НАСТАНАК НАСЉЕДНИЧКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

Наш Закон о насљеђивању у чл. 153 јасно прописује да заоставштина умрлог прелази *ex lege* на насљеднике у тренутку његове смрти. Међутим, када оставиоца наслиједи више лица, поставља се питање правне природе заједнице која међу њима настаје у тренутку смрти

односно по правоснажности рјешења о насљеђивању пренесе свој дио на сауговарача.“, (став 3) ЗОН.

оставиоца и да ли се њена правна природа трансформише након правоснажности рјешења о наслеђивању.

У тренутку смрти оставиоца, заоставштина *ex lege* прелази на наследнике, али ако наследника има више од једног, тада се међу њима формира тзв. наследничка заједница. Иако висина наследничког дијела сваког од њих није прецизно одређена, могућност слободног располагања својим наследничким „дијелом“ унутар заједнице даје јој карактер заједнице сувласништва *sui generis*.

Рјешење о наслеђивању је одлука ванпарничног суда којом се констатује из чега се састоји заоставштина и коме она припада. Одлука суда о наслеђивању је декларативног карактера јер се њоме не заснива никакво ново право, већ само констатује и утврђује ситуација настала моментом смрти оставиоца. Ипак, лице које је формално-правно проглашено наследником, ужива заштиту закона у случају да буде узнемиравано у свом својству наследника. „Наследник је оно лице које по материјално-правном основу треба да наслиједи оставиоца, а не онај који је од стране суда оглашен за наследника. То стога што оглашавање једног лица од стране суда за наследника, има само декларативан а не конститутиван карактер. Према томе, у сукобу између онога који има формално наследно право и онога који има материјално право на својој страни побједиће онај на чијој је страни материјално право. Истина, у корист формалног наследника важи претпоставка да се он сматра као пуноважан наследник све док се противно не докаже, а то се чини помоћу наследничке тужбе.“⁷

Када суд утврди која лица имају право на наслеђе, рјешењем о наслеђивању огласиће та лица наследницима.

Тренутком отварања заоставштине, претпоставља се да се међу наследницима који уживају право на наслеђивање ствара санаследничка заједница. Тек се доношењем и правоснажношћу рјешења о наслеђивању прецизно утврђују наследни дијелови сваког од њих, чиме се остварује и први корак у подјели наследства. Тиме се практично окончава егзистенција те заједнице *sui generis* њеним претварањем у заједницу сувласништва наследних дијелова који су рјешењем прецизно одређени.⁸

⁷ Силајџић, Алија, Наследно право, Сарајево, 1970, стр. 244.

⁸ Видјети одлуку Врховног суда Југославије, Рев. 2905/62 од 4.10.1963. године, Збирка судских одлука, 1962; одлуку Врховног суда Србије, Гзз 422/71, Збирка судских одлука из области грађанског права, Београд, 1986, стр. 174; одлуку

Рјешење о наслеђивању производи материјално-правно дејство које се огледа у његовом декларативном карактеру. Ово стога што сва овлашћења по наследноправном основу настају у тренутку делације, односно у тренутку оставиоачеве смрти, а не правоснажношћу рјешења о наслеђивању. Зато, ако наследничку заједницу од момента њеног настанка (тј. од тренутка делације) схватимо као заједницу сувласника *sui generis*, онда се доношењем рјешења о наслеђивању правна природа ове заједнице и не мијења, већ се само ретроактивно констатује који дио заоставштине је моментом делације стекао сваки поједини наследник из заједнице.

4. ДИОБА НА ОСНОВУ ОДЛУКЕ СУДА

4.1. Одређивање начина диобе

Суд, у правилу, одлуку о начину диобе наследства доноси у ванпарничном поступку у случају да само о начину диобе наследници не могу постићи споразум. Али, ако међу заједничарима не постоји сагласност не само о начину и условима диобе наследства, него и уколико неко од заједничара оном другом оспорава правни основ учешћа у диоби или вриједност аликотног дијела, суд ће одлучити о удјелу сваког од њих у наследствоу по правилима парничног поступка, па ће у тој одлуци уједно одлучити и о начину диобе. Приликом одлуке о начину диобе суд је везан првенствено споразумом заједничара ако постоји, затим тестаментарним одредбама о диоби, а ако њих нема, онда диспозитивним правним нормама које регулишу начин диобе.

Иако се санаследничка заједница може сматрати подјељеном већ њеним претварањем у аликотне дијелове наследника-сувласника рјешењем о наслеђивању, Закон о стварним правима РС садржи одредбе које за суд, у случају судске диобе, представљају смјернице о начину и условима развргнућа сувласништва над стварима, ако заједничари захтијевају да се тако настало сувласништво развргне у потпуности даљом диобом.

Прво од правила које закон поставља је *реална (физичка) диоба*. Суд ће прибјећи реалној физичкој диоби увијек кад је то с обзиром на природу ствари могуће и када иста у већој мјери не утиче на смањење

Врховног суда Србије, Рев 2007/87 од 25.11.1987. године, Билтен судске праксе Врховног суда Србије, бр. 2/89, стр. 30.

вриједности подијелене ствари. Разлог томе је што физичка диоба, када је могућа, по природи ствари доводи до развргнућа сувласничке заједнице на најједноставнији начин. Физичком диобом сваки од сувласника дјелјиве ствари, добија онолики дио подијелене ствари који одговара његовом идеалном сувласничком дијелу, чиме међу бившим сувласницима трајно престаје заједница права над ствари.

У пракси је устаљен и појам тзв. *фактичке диобе имовине*. Наиме, ради се о диоби или изричитим усменим споразумом санасљедника који је у цјелини извршен, или када се на основу самог факта коришћења реалних дијелова сувласничке непокретности од стране сувласника у дужем периоду, и на основу понашања сувласника, може закључити да постоји прећутна сагласност сувласника да се диоба изврши управо на начин на који указује фактичко стање.⁹

Друго правило је *правило цивилне диобе*. То значи да суд није увијек у могућности да изврши реалну диобу због саме природе ствари. Тако код недјелјивих ствари реална диоба фактички није могућа, или је могућа само уз знатно смањење вриједности ствари, па ће тада суд одлучити да се диоба изврши продајом ствари на јавној лицитацији или на други одговарајући начин, а добијени износ подијели сразмјерно сувласничким дијеловима.¹⁰ Став је судске праксе да сваки сувласник има право и да учествује у јавној продаји стављањем своје понуде.¹¹ Тиме се препрека ка једноставној физичкој диоби ствари у

⁹ „Првостепени суд, на основу фактичког стања, односно да се предметна непокретност – кућа састоји из два засебна стана, од којих сваки има засебан улаз, при чему је мањи стан био предмет спорне продаје, закључује да је фактичка диоба сувласничке куће извршена давно, још пре много година, и то тако што је тужилац као сувласник постао искључиви власник већег стана, и да према томе спорном продајом није повређено право прече куповине, јер се овде и не ради о сувласништву, при чему предмет уговора није био сувласнички део, већ стан, као реални део непокретности. Иначе, израз 'фактичка диоба' употребљава се за оне правне ситуације где је деоба сувласничке имовине извршена, или изричитим усменим споразумом сувласника, али који је у целини извршен, или када се на основу самог факта коришћења реалних делова сувласничке непокретности од стране сувласника у дужем временском периоду може извући закључак о прећутној сагласности сувласника, где се деоба изврши управо на овај начин, како то указује фактичко стање.“, *Одлука Окружног суда у Ваљеву, Гж. бр. 5588/05, од 1.4.2005. године.*

¹⁰ Закон о стварним правима („Службени гласник РС“, број 124/08), члан 38 став 2.

¹¹ „На јавној дражби некретнина одређеној у сврху развргнућа имовинске заједнице, овлашћени су сви сувласници на дражбовање без обзира да ли су означени у дозволи извршења као тражиоци извршења или као извршеници, а исто тако је без утицаја на

сувласништву, узрокована самом природом недјелјивих ствари, превазилази „претварањем“ недјелјиве ствари у дјелјиву, тј. у новац (под условом да ствар има тржишну вриједност).¹²

Треће правило које предвиђа закон је *правило диобе исплатом (adiudicatio)*, којем суд прибјегава уколико диоба продајом ствари из било којег разлога не успије.

Адјудикација је начин стицања власништва досуђивањем, најчешће у диобним парницама, а институт је у савремено право преузет из римског права.¹³

Диоба исплатом је такав начин диобе да суд ствари и добра досуђује у својину једном или више сувласника узимајући у обзир величину њихових сувласничких дијелова, њихове потребе и друге околности уз обавезу исплате накнаде тржишне вриједности осталим сувласницима сразмјерно њиховим дијеловима.¹⁴ Између сувласника коме су добра и ствари припале, и осталих сувласника, на основу судске одлуке, заснива се облигациони однос. Закон о ванпарничном поступку РС (ЗВПП) у члану 177 став 2 предвиђа да ће суд, приликом одлучивања којем ће сувласнику ствар припасти, нарочито имати у виду посебне потребе појединих сувласника због којих та ствар треба да припадне том сувласнику.

Дужник је онај сувласник коме су добра припала, и он је обавезан осталим сувласницима, тј. повјериоцима, у року који одреди суд, исплатити одређени новчани износ. Право повјерилаца на исплату је осигурано законским заложним правом над стварима које су припале дужнику. Ако дужник своју обавезу не би у року извршио, остали сувласници имају право избора. Они могу путем суда да траже извршење новчане чинидбе, или да захтијевају поврат добара која су

њихово право дражбовања и околност да ли су у ванпарничном поступку били предлагачи или противници предлагача.“, *Окружни суд у Новом Саду, Гж. 22/67.*

¹² „Ако се из економских разлога некретнине сматрају недјелјивом цјелином, оне се имају подијелити путем цивилне диобе на начин да се продају, па добивена купопродајна цијена подијели по сувласничким дијеловима или да их се остави у власништву једног сувласника, а друге исплати у новцу.“, *Врховни суд Хрватске, Гж. 2002/67.*

¹³ „Adiudicatio est ea pars formulae, qua permittitur iudici rem alicui ex litigatoribus adiudicare, uelut si inter coheredes familiae erciscundae agatur, aut inter socios communi dividundo, aut inter vicinos finium regundorum, nam illic ita est: QUANTUM ADIUDICARI OPORTET, IUDEX Titio ADIUDICATO.“, Gaius, IV. 42.

¹⁴ Закон о стварним правима („Службени гласник РС“, број 124/08), члан 38 став 3.

дужнику припала, како би их међусобно могли подијелити, сразмјерно величини њихових сувласничких дијелова.

Из облигационог односа створеног судском одлуком о диоби, и дужник, тј. лице коме је диобом припала цијела ствар или дио ствари, ужива одређена права. Наиме, њему остали сувласници, према правилима облигационог права, гарантују за правне и физичке недостатке ствари до висине вриједности својих сувласничких дијелова.¹⁵ Ова одговорност за правне и физичке недостатке ствари има упориште у самом закону и није је потребно посебно уговорати, нити установљавати судском одлуком.

Насљедноправне норме о одговорности заједничара за материјалне и правне недостатке онога што је сваки поједини од њих примио у диоби заједнице у начелу не одступају од правила општег института те одговорности. Заједничари ће бити једни другима одговорни за те недостатке ако буду испуњене све оне претпоставке које правила општег института те одговорности траже да би нека особа била другој одговорна за недостатке. Супротно од општих правила, овдје *ex lege* постоји одговорност и за веритет и за бонитет тих потраживања, а не само за веритет, како је то општим правилима облигационог права предвиђено.¹⁶

Закон о стварним правима поставља још једно правило које би требало да допринесе олакшавању развргнућа насљедничке заједнице над непокретностима. Оно даје могућност сувласницима да сагласно одлуче да умјесто диобе непокретности своја сувласничка права ограниче тако што ће са одређеним идеалним дијелом повезати својину посебног дијела сувласничке непокретности (тј. успоставити етажну својину) под условом да је таква диоба могућа.¹⁷

Трошкове развргнућа сnose санасљедници, сразмјерно својим сувласничким дијеловима, а развргнуће не може ићи на штету права трећих лица. Ради провођења ове законске одредбе, закон даје могућност да заложни повјериоци, имаоци служности и других стварних права која су прије развргнућа теретила неподијељену ствар могу своја овлаштења да извршавају несметано, као и прије диобе.

¹⁵ Закон о стварним правима („Службени гласник РС“, број 124/08), члан 38 став 4.

¹⁶ Nikola Gavella, „Nasljedno pravo“, Informator, Zagreb, 1990, стр. 264.

¹⁷ Закон о стварним правима („Службени гласник РС“, број 124/08), члан 40.

4.2. Поступак судске диобе наслеђених ствари и имовине

Покретање поступка за диобу наслеђених ствари и имовине у сувласништву усклађено је са начелом диспозитивности, што значи да се увијек покреће и води искључиво приједлогом заинтересованог наследника.

Приједлог суду за диобу ствари и имовине, као иницијалну ванпарничну радњу, може поставити сваки санасљедник, без обзира на величину свог дијела, али и више наследника заједнички. Лице које је пред суд поставило овакав приједлог назива се предлагач, а сва остала лица су противници предлагача. Приједлог за диобу треба да обухвати све сувласнике имовине која се дијели.

У погледу форме приједлога за диобу сходно се примјењују правила ЗПП-а. ЗВПП у погледу садржине прописује да приједлог за диобу треба да садржи све податке о предмету диобе, величини дијела и о другим стварним правима сваког сувласника. За непокретност морају се навести земљишно-књижни или катастарски подаци и приложити одговарајући писмени докази о праву својине, праву служности и другим стварним правима, као и о посједу непокретности.¹⁸ Приједлог, поред захтјева суду за диобу, може да садржи и приједлог начина диобе ствари и имовине. Како је приједлог начина диобе заправо приједлог самог предлагача а не свих сувласника, то се начин диобе не сматра битним елементом приједлога за диобу, па и ако постоји, не обавезује суд приликом доношења одлуке о начину диобе. У случају да приједлог за диобу не садржи све прописане елементе, суд ће поступити према одредбама из члана 66 ЗПП-а.

Приједлог се подноси суду на чијем подручју се ствар или имовина налази, а ако се ствар у сувласништву налази на подручју више судова, надлежан је сваки од тих судова.

Предлагач диобе може да преиначи свој приједлог у објективном смислу тако што ће захтјев за диобу проширити на објекте који првобитним захтјевом нису били обухваћени. Он је такође овлашћен да свој приједлог преиначи и у субјективном смислу тако што ће умјесто према првобитном противнику предлагача захтјев за диобу усмјерити према другом лицу. Закон о ванпарничном поступку РС не садржи одредбе о преиначењу приједлога у поступку за диобу, а како законодавац примјену правила о преиначењу тужбе из ЗПП-а није

¹⁸ Закон о ванпарничном поступку РС („Службени гласник РС, број 36/09“), члан 173.

изричито искључио, дало би се закључити да се на ову правну радњу предлагача диобе могу сходно примјенити правила ЗПП-а.

Закон у поступку диобе ствари предвиђа обавезно одржавање усмене расправе¹⁹, чиме се остварује начело саслушања странака у поступку и расправно начело. Циљ усмене расправе је исти као и у парничном поступку – потпуно разјашњење стања ствари и формирање чињеничне подлоге за доношење судске одлуке.

Изостанак противника предлагача са рочишта за усмену расправу није сметња да присутни предлагач сам расправља пред судом.²⁰ На усменој расправи странке усмено износе своје приједлоге о диоби и презентацијом чињеница и доказа настоје увјерити суд у исправност и основаност свог става. Свака странка се потом изјашњава о захтјевима и приједлозима оне друге. О приједлозима странака на рочишту се изјашњавају и имаоци стварних права на предмету диобе, као и лица чији би интереси диобом могли бити повријеђени. Сви учесници, током читаве усмене расправе могу истицати приговоре, постављати питања осталим учесницима и предлагати доказе ради потпунијег расвртљавања правне ствари.

Када суд утврди да је правна ствар довољно расправљена, и да је сазрела за одлучивање, закључује усмену расправу.

У току читавог поступка за диобу, све до правоснажности одлуке о диоби, учесници спор у диоби могу ријешити тако што могу да склопе поравнање о условима и начину диобе. Ванпарнични суд је дужан да у току читавог поступка учесницима указује на могућност склапања судског поравнања. Ако сувласници или лица која по предмету диобе имају неко стварно право и у току поступка постигну поравнање о условима и начину диобе, суд ће провјерити да ли су испуњени законски услови за допуштеност ове диспозитивне ванпарничне радње. Када утврди да су услови за допуштеност поравнања испуњени, суд ће констатовати на записник да је поравнање допуштено²¹ и поступак за диобу обуставити. Када странке постигну сагласност, тј. поравнање о начину и условима диобе, није потребно да суд даље поступа и доноси рјешење о диоби. Томе у прилог говори и одредба чл. 177 ЗВПП која предвиђа да ће суд сувласнике позвати на саслушање и спровести потребне доказе тек уколико ова лица не постигну поравнање о диоби.

¹⁹ Видјети: члан 175 ЗВПП.

²⁰ Видјети: члан 10 ЗВПП.

²¹ Видјети: члан 176 ЗВПП.

У судској пракси се често сусреће ситуација да странке покрећу поступак за диобу иако су се још прије покретања поступка споразумјеле о диоби и начину диобе. Иако овјерен споразум о диоби непокретности може послужити као основ органу надлежном за геодетске послове за састављање диобног плана, странке се обраћају ванпарничном суду да на основу њиховог споразума донесе одлуку о диоби и начину диобе. Сувласници тиме желе остварити два циља: да одлука суда као ауторитативни правни акт стоји иза њихове подјеле, као и да орган надлежан за геодетске послове изради диобни план ради земљишно-књижне диобе земљишта. Тиме се показује да они заправо и немају потребу за правном заштитом суда јер су споразум о диоби већ постигли. Они се у овом случају суду обраћају само зато да би суд њихов споразум унио у диспозитив своје одлуке, а тиме и својим ауторитетом стао иза истог. Међутим, странке ову потребу за прибављањем исправа могу да остваре и покретањем управног поступка пред органом надлежним за састављање диобних планова, а не у судском поступку за диобу.²²

4.3. Претходно питање и упућивање на парницу

Одредбом члана 21 ЗВПП, искључена је могућност да ванпарнични суд сам ријеши претходно питање, ако су међу странкама спорне чињенице важне за рјешење претходног питања. Из ове одредбе слиједи да начин рјешавања претходног питања зависи од тога да ли су међу странкама спорне чињенице од којих зависи рјешење претходног питања. Ако су такве чињенице међу странкама спорне, ванпарнични суд је дужан странку упутити да у одређеном року покрене поступак пред судом или управним органом ради рјешења претходног питања.

Ванпарнични поступак је поступак прилагођен рјешавању неспорних правних ствари, и он не пружа неопходне гаранције за правилно рјешење спорних чињеничних питања.²³ Због тога је законодавац ванпарничном суду забранио рјешавање претходног питања, кад су међу странкама спорне чињенице које су релевантне за његово рјешавање.

²² Н. Петрушић, Ванпарнични поступак за деобу, Задужбина Андрејевић, Београд, 1997, стр. 70.

²³ У литератури се истиче да је забрана рјешавања претходног питања од стране ванпарничног суда доказ „генетске“ неправноности ванпарничног поступка у односу на парнични, а што је доказ и његове инвалидности. Видјети: Ракић, Водинелић, В., (Не)потребност ванпарничног поступка-онакав какав, можда, јесте, Ванпарнични и извршни поступак, Београд, 1989. године, стр. 21.

И одредбом члана 174 ЗВПП одређено је ограничење за ванпарнични суд да сам ријешити претходно питање. Наиме, законодавац је означио претходно питања која ванпарнични суд не може сам да ријешити без обзира на то да ли су међу странкама спорне чињенице од којих зависи њихово рјешење. Тако је ванпарнични суд дужан да на парницу упути предлагача кад поступајући по приједлогу за диобу утврди да је међу странкама спорно „право на стварима које су предмет диобе или право на имовини, величина дијела у стварима, односно имовини у сувласништву, или је спорно које ствари односно права улазе у имовину у сувласништву“.

Поводом упућивања на парницу, суд ће донијети рјешење у којем је дужан да наведе који захтјев предлагач треба да истакне у парници, јер се у противном може десити да предлагач пред парничним судом истакне захтјев којим тражи да се одлучи о питању које није од значаја за одлуку о диоби и начину диобе.²⁴

Иако је законодавац у чл. 174 ЗВПП предвидио посебно правило о обавезном упућивању предлагача на парницу само кад је у питању рјешавање одређених спорова који су у закону изричито наведени, у пракси се дешава да суд на парницу упућује учесника чије је право мање вјероватно. Формулација „чије је право мање вјероватно“ је правни стандард о којем суд заузима став, не својевољно, већ у зависности од оцјене вјеродостојности доказа које странка нуди у прилог свом тврђењу да јој припада одређено право.

У рјешењу о упућивању на парницу, суд је дужан да наведе које је околности имао у виду кад је утврдио коју странку ће упутити на парницу. Нерјетко се у пракси дешава да ванпарнични суд, оцјењујући чије је право мање вјероватно, у рјешењу о упућивању на парницу се служи формулацијом „странка која је слабија у праву“, чиме се преузима ризик прејудицирања. Кад одлучи да упути странку на покретање парничног поступка ради рјешавања претходног питања, суд одређује рок у којем странка треба да покрене парнични поступак, и то је, према нашем закону, рок од 15 дана. За то вријеме, суд заостаје са поступком све док не буде обавјештен од странке да је парнични поступак покренула. Кад прими обавјештење да је поступак ради рјешавања претходног питања покренут, суд доноси одлуку о прекиду ванпарничног поступка до правоснажног окончања парничног поступка.

²⁴ Н. Петрушић, *op. cit.*, стр. 69.

Уколико се ради о претходном питању, ради чијег се рјешавања на парницу упућује учесник чије је право мање вјероватно, пропуштање странке да у одређеном року покрене одговарајући поступак не спречава суд да ванпарнични поступак доврши, без обзира на захтјев у погледу којег је учесник упућен на парницу, односно на поступак пред надлежним органом управе.²⁵ Међутим, кад је у питању рјешавање спорова о праву на ствари која је предмет диобе, односно спорова о праву на ствари или имовини, или о величини удјела, ради чијег се рјешавања на парницу увијек упућује предлагач, законодавац је предвидио фикцију о повлачењу приједлога у случају да предлагач у одређеном року парнични поступак не покрене. Мотив којим се законодавац руководио при усвајању оваквог рјешења вјероватно лежи у томе што би, прије одлуке о диоби ствари и имовине сувласника, право на ствар и величина удјела у истој морали бити на несумњив и ауторитативан начин утврђени. Правна фикција о повлачењу приједлога је последица која погађа предлагача који у одређеном року није покренуо поступак ради рјешавања претходног питања.

Иако се у пракси може десити да поступак за рјешење претходног питања покрене противник предлагача, а не сам предлагач, дејства фикције о повлачењу приједлога се ипак не поништавају. Овакво становиште има основ у законској одредби будући да законодавац није предвидио могућност да поступак за рјешавање претходног питања покрене противник предлагача. То, наравно, не значи да противник предлагача не може покренути парнични поступак и кад га суд није упутио на парницу ради рјешавања претходног питања, алу у таквом случају постоји фикција о повлачењу приједлога.

Ипак, постојање фикције о повлачењу приједлога за диобу ствари не доводи и до дефинитивног обустављања поступка, јер по ЗВП противник предлагача може предложити да се поступак настави преузимајући тиме улогу предлагача.

4.4. Окончање поступка за диобу наслеђства

Поступак диобе наслеђених ствари и имовине може се окончати на више начина. Наиме, најприродније је да се поступак диобе оконча правоснажношћу мериторне одлуке суда о диоби.

Један од разлога за обустављање поступка је и повлачење приједлога за диобу од стране предлагача, након чега противник предлагача

²⁵ Видјети: члан 22 став 2 ЗВП.

може тражити настављање поступка, ако он и даље има потребу за правном заштитом суда.²⁶

У диоби наслеђства морају истовремено учествовати сви наследници лично, или преко пуномоћника, а уколико неко изостане, таква диоба може бити правно ваљана само ако је тај одстуну наследник касније призна. Диоба која је вршена појединачно, и по дијеловима имовине, без учешћа свих наследника заједно, није пуноважна.²⁷

До дефинитивног обустављања поступка за диобу долази и кад у току поступка странке закључе судско поравнање. Обустављање поступка диобе суд увијек констатује рјешењем без обзира на то што је поступак обустављен захваљујући предузимању диспозитивних радњи учесника. Ово с тога што рјешење суда повлачи за собом и право странака на улагање правног лијека.

До обустављања поступка за диобу може доћи и у случају сједињавања процесних улога у личности једног учесника.

4.5. Одлука суда о диоби ствари и имовине

Поступак за диобу ствари и имовине у наслеђству завршава се доношењем мериторне одлуке у облику рјешења. Рјешење је форма у којој суд по завршетку ванпарничне процедуре доноси своје процесне, али и мериторне одлуке. Због тога се у правној литератури прави разлика између тзв. мериторног рјешења,²⁸ којим се одлучује у меритуму ствари, односно којим се захтјев за диобу усваја или одбија као неоснован, и тзв. процесног рјешења, под којим се подразумијевају сва остала рјешења. Међутим, када се у ванпарничној процедури говори о крајњој одлуци суда, онда се обично помиње рјешење под којим се првенствено подразумијева мериторна судска одлука.

Доношење рјешења је резултат логичког закључивња суда. Овај процес подразумијева као прво - правилно утврђивање чињеничног стања, а потом и избор правне норме под коју треба подвести

²⁶ „Правни учинци развргнућа, протежу се на све учеснике, па дакле и сувласнике, који судјелују у поступку развргнућа. Уколико и протустранка која се упустила у поступак, и у њему активно и оправдано судјеловала, има право тражити довршетак поступка развргнућа, и унаточ евентуално изражене прешутне воље предлагатеља да се поступак обустави због пасивности његовог понашања, и неплаћања трошкова неопходно потребних за довршетак поступка.“, *Жупанијски суд у Ријеци, Гж. 493/1998 од 27.01.1999. године.*

²⁷ Видјети: *Одлука Врховног суда Србије, Гзз 237/81.*

²⁸ Г. Станковић, *Грађанско процесно право*, Београд, 1989, стр. 441.

чињенично стање. Нити један од ових задатака није једноставан, а додатну потешкоћу за суд представљају непрецизне законске формулације и правни стандарди. Правни стандард, с једне стране, даје простор и ширину суду при одлучивању, али истовремено представља и својеврстан терет и замку у коју неискусан и непажљив судија врло брзо може упасти удаљи ли се превише од смисла истог.

Рјешење суда у ванпарничној ствари доноси се у писменој форми. Иако ЗВПП изричито не прописује обавезну писмену форму рјешења, тумачењем члана 178 може се закључити да законодавац претендује на писмену форму. Према овој одредби, садржину рјешења чине: предмет, услови и начин диобе, подаци о физичким дијеловима ствари и права које су припала поједином сувласнику, као и права и обавезе сувласника утврђене диобом. Диспозитив рјешења садржи и одлуку суда о начину остваривања служности и других стварних права на дијеловима ствари која је физички подијељена између сувласника.²⁹ Иако је законодавац, прописујући став 2 члана 178, имао у виду физичку диобу наслеђених ствари, то не би требало схватити као законодавчево фаворизовање овог начина подјеле ствари с обзиром на то да је ово само један од начина коме се прибјегава тек када су испуњени услови за његову примјену. Разлог посебног осврта законодавца на овај вид диобе ствари могао би бити у његовој специфичној последици по начин остваривања служности. Наиме, физичком диобом једна физички дјелива ствар се претвара у више, по обиму мањих ствари, у вези са којима се могу јавити дилеме око начина остваривања служности и других стварних права на свакој појединој ствари.

Рјешење суда којим се усваја захтјев за диобу наследства је одлука конститутивног карактера, јер суд практично изриче тражену правну промјену која се састоји у престанку имовинско-правне заједнице путем диобе. Ова правна последица се, у погледу стицања права, не рефлектује једнако на све учеснике у поступку диобе. Наиме, за једног учесника-сувласника развргнуће имовинско-правне заједнице може представљати основ стицања искључивог права својине на ствари у случају диобе додјељивањем, док истовремено, диоба ствари за другог учесника може бити основ стицања потраживања одређеног новчаног износа. Из овога се да закључити да последице које развргнуће имовинско-правне изједнице изазива заправо зависе од тога за који начин диобе се суд одлучио. Управо из разлога разноликости последица под-

²⁹ Видјети: члан 178 ЗВПП.

јеле ствари и имовине по различите учеснике у поступку диобе у зависности од начина досуђене диобе, рјешење о диоби би, поред изреке престанка имовинско-правне заједнице, требало да садржи и одлуку о начину њеног престанка, тј. одлуку о начину диобе.

Изрека рјешења о диоби се сматра неразумљивом када је суд одредио диобу јавном продајом зграда са земљиштем које је потребно за редовну употребу зграда, а да није одредио ни тачну површину нити мјере и границе земљишта на којем се зграде налазе, и које служи за њихову редовну употребу.³⁰

Поред одлуке о главној ствари и одлуке о начину остваривања службености и других стварних права на дијеловима ствари која је физички подијељена, рјешење о диоби треба да садржи и одлуку о трошковима поступка.

Као обавезан елемент рјешења о диоби ствари и имовине, закон предвиђа и образложење, јер се ради о рјешењу против којег је жалба дозвољена.³¹

Образложење рјешења о диоби би странкама требало да пружи одговор на питање зашто је суд донио одлуку као у диспозитиву. То значи да би образложење требало да обухвати чињенично стање правне ствари које је током поступка утврђено, а потом и мотиве и побуде саме судске одлуке. Образложење рјешења треба да пружи слику стања ствари и прикаже разлоге којима се суд руководи приликом доношења одлуке. Оцјена доказа је важно процесно начело чија се примјена такође мора образложити. С обзиром на кључну улогу образложења у контроли рада суда од стране странака и инстанционог суда јасан је и значај темељитог и потпуног образложења.

4.6. Жалба против рјешења о диоби

Против рјешења о диоби донесеног у првом степену, жалба се може изјавити у року од осам дана од дана достављања преписа рјеше-

³⁰ „Предмет диобе није потупно и јасно одређен у ситуацији кад је суд одлучио да изложи јавној продаји стамбени објекат и друге помоћне зграде са земљиштем, у површини која је потребна за редовну употребу тих објеката, а да притом није одредио ни тачну површину, нити мјере и границе земљишта на којем се објекти налазе, и које служи за редовну употребу тих објеката, о чему ће водити рачуна у поновном поступку.“, *Одлука Окружног суда у Ваљеву, Гж. 539/05, од 21.04.2005. године.*

³¹ Видјети: члан 16 став 2 ЗВПП.

ња.³² Жалба, као редован правни лијек је регулисана општим ванпарничним правилима, а постоји и могућност и сходне примјене правила ЗПП-а. Жалба је дозвољена против свих мериторних рјешења ванпарничног суда, а то није случај и са процесним рјешењима којима се управља поступком.

Жалба је по својој правној природи суспензиван правни лијек који одлаже не само извршење, већ и правоснажност. Поред овог општег правила, законодавац је оставио могућност и за извршење рјешења о диоби без одлагања, из важних разлога, који се могу повезати са каснијим отежаним или онемогућеним извршењем побијаног рјешења.³³

У поступку за диобу ствари и имовине у сувласништву, жалба је и ремонстративан и деволутиван правни лијек. Првостепени суд може да испитује основаност жалбе и да својим новим рјешењем преиначи или укине своје раније рјешење, ако се тиме не вријеђају права других лица која се заснивају на том рјешењу. То значи да је првостепени суд овлашћен да укине или преиначи своје рјешење само у неконтенциозним ванпарничним поступцима. Ако првостепени суд нађе да он сам не може да усвоји жалбу једног од учесника, јер је то на штету другог учесника, дужан је жалбу доставити другостепеном суду на разматрање заједно са осталим списима. Првостепени суд притом не доноси посебну одлуку о томе да жалбу није усвојио.³⁴

Жалба против рјешења донесеног у поступку за диобу је преклузиван правни лијек. По истеку законског рока за изјављивање жалбе, као и у случају да жалба уопште не буде изјављена, рјешење постаје правоснажно.

4.7. Трошкови поступка за диобу ствари и имовине

Покретање и вођење поступка за диобу наслеђених ствари и имовине ствара трошкове које су учесници дужни да надокнаде. У случају потребе за предумљивањем трошкова, сходно се примјењују одредбе ЗПП-а. Законско је правило да у имовинским ванпарничним поступцима странке трошкове сносе на једнаке дијелове. Само уколико постоји

³² Видјети: члан 17 ЗВПП.

³³ Сусреће се и мишљење да одредба којом се суду пружа могућност да укине суспензивно дејство жалбе, због употребе изрази „важни разлози“, може бити извор арбитрарности и правне несигурности. Видјети: С. Трива, Правна средства против судских одлука у изванпарничним стварима, Правна мисао, 11-12/87, стр. 47.

³⁴ Н. Петрушић, *op. cit.*, стр. 91.

знатна разлика у погледу величине удјела у имовинском праву о којем се одлучује, суд ће учешће у трошковима одредити у срезмјери са величином удјела у имовинском праву учесника.³⁵

У случају да се поступак за диобу ствари води у искључивом интересу једног учесника, или је учесник искључиво својим понашањем дао повод за покретање поступка за диобу, суд може накнаду трошкова поступка досудити њему.³⁶

³⁵ Видјети: члан 27 став 2 ЗВПП.

³⁶ Видјети: члан 27 став 3 ЗВПП.

Stojana Kopanja
Assistant, Faculty of Law, Banja Luka

INHERITANCE BOARD, AND THE PROCEDURE OF ITS DISSOLUTION

SUMMARY

Inheritance board is composed of more subjects-universal successors, and it includes the whole heredy. In our law theory, the question of the legal nature of the inheritance board is doubtful, from wih is derivated the question of the moment of its formation. Namely, the dilemma boils down to the question: is the inheritance board the community of co-owners, or is it more the community of the parties in the joint property. The question is also: whether the legal nature of interitance board is changed in the moment of validity of the decision on succession, in relation to the legal nature that existed ih the moment of the testator's death. These questions are related to the question of the procedured of the division of inheritance board, as one natural law phenomena.

While analizing the relations between the interitors in the interitance board, we could notice that they rather look like legal relations that exists between co-owners, than the ones between the parties in the joint property. Such relations are established already in the moment of formation, respectively in the moment of the testator's death. So, in the moment of validity of the decision on succession, the legal nature of inheritance board, does not change.

***Key words:* inheritance board, dissolution of inheritance board, division procedured.**